

Література

1. Синякевич І. Екологічна політика. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз / І. Синякевич: Національний лісотехнічний університет України. – Львів : Вид-во ЗУКЦ, 2011. – 332 с.
2. Синякевич І. Інструменти екополітики: теорія і практика / І. Синякевич, УкрДЛТУ. – Львів : Вид-во ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
3. Синякевич І. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз / І. Синякевич: Національний лісотехнічний університет України // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2010. – № 12. – С. 69-77.
4. Свідзинський А. Виклики ХХІ століття: бути чи не бути людству / А. Свідзинський Універсум. – 2008. – № 9-10. – С. 45-50.
5. Дейлі Г. Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку / Г. Дейлі. – К. : Вид-во "Інтелсфера", 2000. – 312 с.
6. Радьо Т.В. Головна причина парникового ефекту Землі у світлі закону синхронної пульсації матерії / Т.В. Радьо // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2002. – Вип. 1. – С. 32-34.
7. Радьо Т.В. Динаміка Землі та глобальні екологічні проблеми / Т.В. Радьо: Національний лісотехнічний університет України. – К. : Вид-во "Основа", 2003. – 256 с.
8. Звіт WW Living Planet 2008 показав наближення екологічної катастрофи. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.wwf.panda.org/uk/news.ukr/publications/video/?148982> / – WWF – Lvng – Planet.
9. Штауверманн П.Д. Международные конфликты, вызванные изменением климата / П.Д. Штауверманн: Чангванский национальный университет Южной Кореи // Экологические конфликты в современной системе природопользования. – Сумы : Вид-во "Университетская книга", 2010. – С. 61-67.
10. Шелупець І. Сонце прокинулось! Але це не означає, що на Землі стане гарячіше, навпаки, можливе глобальне похолодання / І. Шелупець // Експрес. – 2011. – 28 квітня – 5 травня. – С. 14.
11. Райхель Ю. Електромеханіка всесвітнього потопу. У глобальному потеплінні винен не вуглекислий газ, а зміна швидкості обертання Землі / Ю. Райхель // День. – 2011. – № 104-105. – С. 14.
12. Миколук О. Україну гріють надра Землі / О. Миколук // День. – 2012. – № 11. – С. 8.
13. Закиянов Д. Дурбан продлил Киото / Д. Закиянов // Экономические известия. 12 декабря 2011. – № 220. [Электронный ресурс]. – Доступный з http://www.server.S.202.org.ua/digest/Durban_prodlil_Kioto.html.
14. Синякевич І. Глобальні зміни світу / І. Синякевич // Лісівник. – Львів : Вид-во НЛТУ України. – 2011. – № 13. – С. 8.
15. Дуда А. Дволикий орел. Путінська Росія безпрецедентно здає національні інтереси на Сході, пресуючи водночас західних сусідів / А. Дуда // Український тиждень. – 2011. – № 5. – С. 32-34.
16. Безгітчук Ж. Танці над прірвою / Ж. Безгітчук // Тиждень. – 2011. – № 31. – С. 28.
17. Екологічна Конституція Землі / за ред. акад. НАН України Ю.Ю. Туниці. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2011. – 440 с.
18. Семенець С.В. Концепція сталого розвитку: основні положення, проблеми розвитку та впровадження в світі та Україні / С.В. Семенець: Ін-т сталого розвитку // Економічні реформи в Україні в контексті переходу до сталого розвитку. – К. : Вид-во "Інтелсфера", 2001. – С. 7-19.

Синякевич И.М. Глобальные экологические угрозы и их политические последствия

Рассмотрены глобальные экологические угрозы антропогенного и природного земного и космического происхождения, с которыми столкнулась земная цивилизация в ХХІ в. Выполнен анализ переговоров, которые велись в течение последних двух лет в рамках Киотского протокола (1997), а также прогноз политических последствий глобального потепления климата.

Ключевые слова: глобальные экологические угрозы, Киотский протокол, политические последствия глобального потепления климата.

Sinyakevich I.M. Global environmental threats and their political consequences

Global environmental threats of anthropogenic and natural origin, that threaten human civilization, are examined. Negotiations in the framework of Kyoto Protocol (1997) are analyzed. Political consequences of global climate change are forecasted.

Keywords: global environmental threats, Kyoto Protocol, political consequences of global climate change.

УДК 330.342

Доц. М.В. Фоміна, д-р екон. наук –

Донецький НУ економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського

СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто сутність процесу глобалізації та сталого розвитку. На основі обґрунтування системно-синергетичного підходу досліджено сумісність і суперечності означених процесів. Порівняльна характеристика глобалізації та сталого розвитку довела наявність суперечностей у самій сутності процесів.

Ключові слова: глобалізація, сталий розвиток, системно-сенергетичний підхід, економічні відносини.

Особливістю сучасного етапу розвитку є виникнення великої кількості проблем і суперечностей, які ставлять під загрозу майбутнє людства. До них належать: імовірність виникнення глобальної екологічної катастрофи, загострення суперечностей між багатими та бідними країнами, невідповідність організації і механізмів функціонування світової фінансової системи сучасним реаліям, посилення протистояння між різними релігійними цивілізаціями, поглиблення суперечностей між цільовими орієнтирами на зростання споживання та обмеженими ресурсними спроможностями щодо їх забезпечення. З огляду на це перед світовою економічною наукою постає завдання пошуку нових концептуальних підходів, шляхів і механізмів соціально-економічного розвитку.

Однією з нових теоретичних доктрин, що зробила спробу відповісти на сучасні виклики, є концепція сталого розвитку. Сутність її полягає у тому, що соціально-економічний розвиток має бути спрямований на гармонізацію еколого-економічного простору з урахуванням поточних інтересів і потреб кожної особистості і суспільства загалом без загрози для інтересів і потреб майбутніх поколінь. Теоретичні дослідження сталого розвитку і глобалізації відбуваються паралельно, хоча ці явища тісно пов'язані та взаємозумовлені, вони є діалектично суперечливими. Виходячи з цього, головною проблемою є гармонізація і синхронізація сталого розвитку і процесу глобалізації, обґрунтування спроможності їх одночасної реалізації.

Методологічним підґрунтям дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних авторів: О. Білоруса, М. Блауга, Б. Боулінга, В. Гейця, М. Кондратьєва, Р. Коуза, П. Кругмана, Д. Лук'яненка, В. Лукашевича, Ю. Пахомова, Т. Туниці. Але, незважаючи на істотний науковий заділ, низка проблемних питань залишається недослідженою, зокрема, невизначеними за-

лишаються шляхи та механізми реалізації сталого розвитку в межах нестійких соціально-економічних систем в умовах глобалізації. Усе це свідчить про актуальність і складність обраного напрямку дослідження, формує його мету – розробити теоретико-методологічні концептуальні засади сталого розвитку нестійких соціально-економічних систем в умовах глобальних перетворень.

Теоретичні концепції сталого розвитку сприймаються як відкриття сучасної наукової думки, але будь-яка концепція завжди має підґрунтя. Існують чітко визначені та задекларовані у Концепції сталого розвитку аксіоматичні основи, вони є домінуючими для кожного рівня економіки, але не регламентують стратегії окремих суб'єктів з досягнення сталого розвитку, яка повинна визначатися в межах конкретної соціально-економічної системи, залежно від рівня її стійкості або нестійкості. Загальноприйнятим критерієм сталого розвитку є стійкість (стабільність). Стійкість – це такий стан соціально-економічної системи, коли немає причин для порушення досягнутої рівноваги. Головною умовою сталого розвитку є досягнення стабільної рівноваги, тобто такої симетричності процесів, що збалансовує деструкцію і відновлення, розпад і з'єднання, розподіл і інтеграцію.

Розрізняють суспільно-соціальний, еколого-економічний і економіко-екологічний підходи до обґрунтування концепції сталого розвитку [1, с. 213; 2, с. 740]. Перший підхід має глобальний характер і стосується проблем розвитку цілісної особистості на основі підпорядкування їй природи та економіки. Сучасне суспільство не набуло таких ознак розвитку, що дають змогу вести мову про спроможність його реалізації. Бідність, нерівність, відсталість, нерозвиненість – це далеко не всі гальма, які перешкоджають сталому соціально орієнтованому розвитку. Тому поглибленого вивчення потребують інші підходи: еколого-економічний і економіко-екологічний. Еколого-економічний підхід уособлює первинність екологічної складової, яка є і основною метою, і головним джерелом реалізації сталого розвитку. Економіко-екологічний, маючи на меті сталий екологічний розвиток, джерелом його досягнення вважає економічну складову. Отже, мова йде вже не про сталий, а про підтримувальний розвиток.

Доцільність введення в науковий обіг нової категорії "підтримувальний розвиток" обґрунтована самою сутністю процесу сталого розвитку, бо головною умовою його реалізації є досягнення стабільної рівноваги, тобто потрібен початковий етап, метою якого є формування базису для здійснення такої трансформації за рахунок стабілізаційних економічних програм, стимулювання економічного зростання, досягнення стійкого рівноважного стану. Підтримувальний розвиток – це процес приведення економіки у стійко рівноважний стан з метою формування основи для сталого економічного розвитку (рис. 1).

Глобальною метою людства є прямування до сталого розвитку суспільства. Трансформація моделей соціально-економічної системи при цьому повинна здійснюватися в декілька етапів (рис. 2).

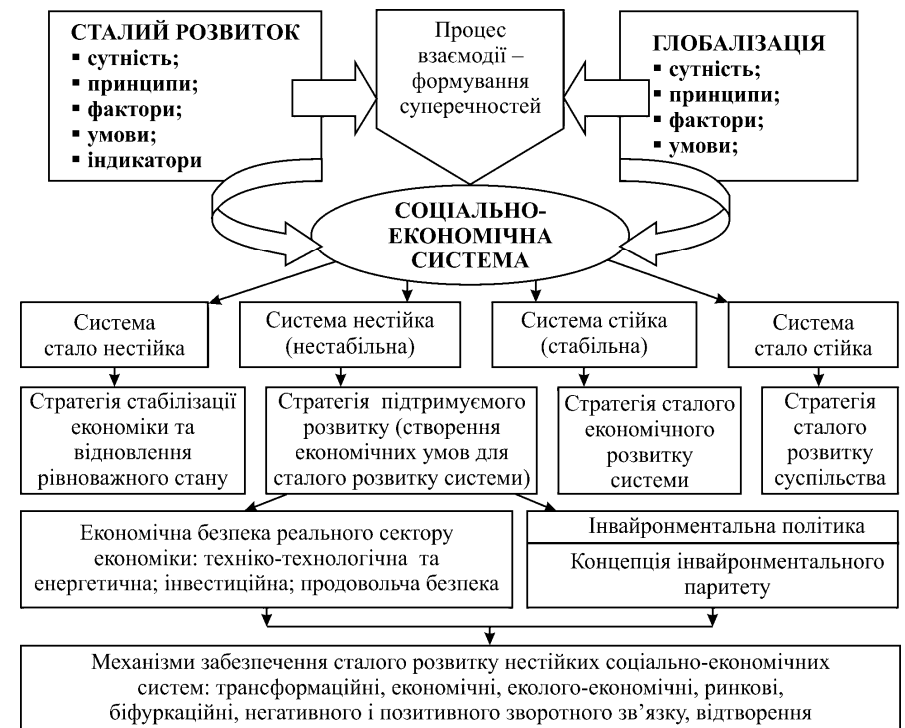

Рис. 1. Теоретико-методологічні основи сталого розвитку нестійких соціально-економічних систем в умовах глобалізації

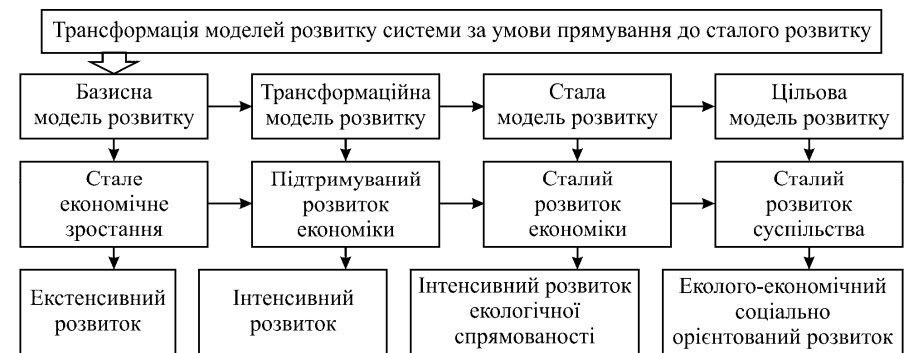

Рис. 2. Трансформація моделей соціально-економічної системи при прямуванні до сталого розвитку суспільства.

Глобалізація як складний за своєю структурою процес, розвивається під впливом низки чинників: політичних, ідеологічних, культурологічних, цивілізаційних. Це зумовлює подвійний характер процесу. З одного боку, він є об'єктивним як результат розвитку виробничих сил та відповідних їм економічних відносин, а, з іншого, – суб'єктивний – як результат певної політики,

яка проводиться найбільш потужними країнами. У цій роздвоєності приховується одна з суперечностей глобалізації. З одного боку, суб'єктивний глобалізм використовує об'єктивний процес розподілу праці з метою реалізації своїх економічних інтересів та переформатовує міжнародні зв'язки у бажаних для себе напрямках для отримання доступу до економічних та фінансових ресурсів. З іншого – об'єктивна глобалізація, маючи на меті формування простору здійснення ефективного обміну для максимального задоволення потреб кожної особи у світовому суспільстві, обмежує можливості суб'єктивних глобалістів, які прагнуть досягнення індивідуальної мети.

Зважаючи на неоднозначність та багатосторонність процесу глобалізації, сучасні наукові школи використовують різні методологічні підходи до його дослідження: культурологічний (в загальному цивілізаційному контексті); економічний (як процес доведення національних економічних норм до рівня, що сформувався у світовій економіці, по суті, – універсальна економічних процесів); екологічний (екологічний розподіл, тобто раціональність використання природних ресурсів); комплексний (комплексне геополітичне, гео економічне, геокультурне явище, яке впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства, що охоплені глобальним процесом).

Політекономічні концепції глобалізації теж базуються на різних методологічних підходах: перший засновано на позиції, що глобалізація є суто ідеологічною конструкцією і що ідея нової, високоінтернаціоналізованої економіки, яка фактично не контролюється та заснована на диктаті монополізованого ринку, не має права на існування. Другий досліджує глобальну економіку, в межах якої транснаціональний капітал підпорядковує собі національні економіки. Третій підтримує об'єктивність процесу глобалізації та суб'єктивну тенденцію розподілу світових прибутків, їх поляризацію. Четвертий відстоює значимість якісних трансформацій у суспільстві, які відтворюються в усіх сферах його життєдіяльності [3, с. 242; 4, с. 266].

Отже, для вирішення глобальних проблем та усунення існуючих глобальних суперечностей необхідно сформулювати якісно нові концептуальні підходи до дослідження процесів і явищ у сучасному суспільно-економічному розвитку, оскільки далеко не всі вони можуть бути пояснені з позиції класичної теорії. Остання розвивалася на основі таких ключових позицій: раціоналізація процесів і явищ; максимізація ефекту за рахунок технологічного оновлення; зміна ролі людини у процесі економічного розвитку (головне джерело забезпечення прогресивного розвитку). Наслідком реалізації раціональних принципів класичної науки є: розрив у рівнях розвитку між багатими і бідними країнами; диференціація між соціальними групами в межах окремих суспільств; посилення протистояння між працею і капіталом (в українській термінології – між народом та елітою); затвердження агресивного егоїзму за рахунок втрати духовного потенціалу (економічний результат превалює над моральним підґрунтям); загроза виживанню людства (екологічні наслідки економічного розвитку); тінізація і криміналізація суспільного життя.

Якісно новим можна вважати системно-синергетичний концептуальний підхід, який базується на синергетичній парадигмі сучасної економічної теорії та системному аналізі (табл. 1).

Табл. 1. Діалектична спорідненість системного аналізу та синергетичного підходу

Критерії	Системний аналіз	Синергетичний підхід
Похідний стан	1. Системність – загальна форма буття, атрибут матерії та свідомості 2. Властивості елемента можуть бути зрозумілі лише в контексті цілого	1. Матерії спроможні до саморегуляції і створення упорядкованих структур 2. Час – це внутрішня характеристика динамічних систем
Базова категорія	Система – сукупність взаємопов'язаних елементів, яким притаманні індивідуальні властивості	Складна система – динамічна система з потенціалом саморозвитку і спроможністю переходу від одного до іншого стану
Категорії	Система, функціональні системи, цілісність, структура, зв'язки, середовище, статика, динаміка, стабільність, саморегулювання	Складна відкрита система, самоорганізація, саморозвиток, хаос, порядок, динаміка, системний час, нестабільність, нерівноважність
Принципи	Цілісність; самодостатність; ієрархічність; сумісність функцій; саморегуляція; сталість; єдність логічного та історичного	Незворотність у часі; рух від простого до складного; альтернативність розвитку; обмеженість у прогнозуванні; циклічна причинність
Об'єкт дослідження	1. Елемент як частина цілого 2. Визначення: властивостей системи та її елементів; внутрішнього та зовнішнього оточення, їх впливу на систему; механізмів та закономірностей розвитку системи; системних критеріїв ефективності розвитку	1. Система як форма самоорганізації та саморозвитку 2. Визначення: рівня свободи системи; граничні межі саморегулювання; системні фактори; альтернативні траєкторії розвитку; закономірності процесу нелінійного розвитку

Доцільність його застосування можна обґрунтувати таким: наявний методологічний апарат економічної теорії не здатний у повному обсязі висвітлювати сутність динамічних суспільно-економічних процесів.

Економічна дійсність дуже багатобічна, а швидкість її зміни випереджає темпи її вивчення, тому правомірно використовувати ситуаційний аналіз. Поява великої кількості якісно нових економічних явищ та процесів, які не можуть бути поясненими на основі законів і закономірностей, що традиційно використовуються економічною наукою, зумовлює правомірність залучення синергетики як теорії самоорганізації соціально-економічних систем. Отже, синтез ситуаційного аналізу та синергетичного підходу є об'єктивно можливим завдяки їх миттєвій сумісності і логічній спорідненості, що зумовлено їхнім загальним діалектичним походженням.

Крім того, саме означений підхід дасть змогу відповісти на провідне питання дослідження: чи спроможна система до сталого розвитку в умовах глобалізації. Отже, синергетична система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють визначену цілісність, що взаємодіють у процесах розвитку. На думку окремих науковців, взаємодія окремих елементів у процесах, які відбуваються у часі, набуває вигляду "глобально сталих структур" [5, с. 144-152].

Саме застосування системно-синергетичного концептуального підходу дає змогу визначити специфічні властивості складних систем: нелінійність розвитку; спроможність системи до саморозвитку; наявність причинно-на-

лідкових зв'язків; вплив зовнішнього середовища; циклічний характер розвитку. Враховуючи ці властивості складних систем, варто дослідити сумісність двох, зовнішніх відносно соціально-економічної системи чинників: глобальний розвиток та сталий розвиток. Порівняльна характеристика глобального та сталого розвитку дала змогу виявити суперечність в самій сутності цих процесів (табл. 2).

Табл. 2. Глобальний та сталий розвиток, їх вплив на соціально-економічну систему

Ознака	Глобальний розвиток	Сталий розвиток
Сутність процесу	Формування єдиного ринкового простору	Створення умов для виживання людства
Діалектика процесу	Суперечність як основа розвитку	Механізми вирішення суперечностей
Мета реалізації	Створення умов для безперешкодного доступу до ринків з метою отримання максимальних прибутків	Оптимізація співвідношень у системі "економіка-екологія" з метою підвищення загальногo рівня якості життя
Об'єктивність та суб'єктивність процесу	Об'єктивно-суб'єктивний процес (забезпечення задоволення потреб "золотого мільярду")	Об'єктивний процес (запобігання глобальній екологічній катастрофі)
Ієрархія	Чітко виділені рівні ієрархії: вищий – розвинені країни; середній – країни, що розвиваються; нижній – нерозвинені країни.	Рівність всіх суб'єктів соціально-економічної системи
Характер розвитку процесу	Еволюційний процес (створення нових структурних одиниць, генезис та встановлення взаємозв'язку між системами різного рівня складності у процесі їх самоорганізації та історичного розвитку)	Циклічний процес (механізм досягнення сталого розвитку, тісно пов'язаний із поточним станом системи, узгодження у часі)
Рівень стійкості (стабільності)	Еволюційний перехід системи від нестійкого до стійкого стану	Тільки стійкі економічні системи
Альтернативність	Безальтернативний	Альтернативний залежно від типу та фази циклу
Інституційне забезпечення та механізм реалізації	Створення глобальної системи управління, підпорядкування національного рівня глобальному	Створення національних інститутів та механізмів реалізації сталого розвитку
Головний принцип розвитку	Перехід до принципово нової парадигми розвитку цивілізації, який базується на формуванні єдиного економічного простору, не поділеного національними кордонами, на якому співвідношення суб'єктів регулюються центрами глобального управління	Перехід до принципово нової парадигми розвитку цивілізації, яка базується на оптимальній збалансованості соціально-економічного розвитку людства і збереження навколишнього середовища на основі раціонального використання природних ресурсів

Отже, усталена думка стосовно тотожності глобального і сталого розвитку [6] вважається некоректною і помилковою. Глобалізація не спростовує спроможність сталого розвитку, але не є його основою, і сталість не є характерною рисою складних соціально-економічних систем.

Дослідження дало змогу зробити висновки стосовно сутності, змістовності, структури процесів глобалізації та сталого розвитку; чинників, які на них впливають; запропонувати системно-синергетичний підхід до дослідження сумісності глобалізації і сталого розвитку, що дало змогу виявити суперечності в їх сутнісних характеристиках. Одержані висновки є основою для подальшого дослідження, а саме – особливостей розвитку нестійких соціально-економічних систем в умовах глобалізації.

Література

1. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю.В. Яковец; Междунар. ин-т П. Сорокина, Н. Кондратьева. – Изд. 2-ое, [перераб. и доп.]. – М. : Изд-во "Экономика", 2003. – 411, [1] с. – (Российская социально-экономическая мысль).
2. Прыткин Б.В. Глобальная экономика – ключ к самосохранению. Деятельность эколого-экономических систем / Б.В. Прыткин. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 335 с.
3. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / Нац. акад. наук України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин, Київ. нац. екон. ун-т; О.Г. Білорус та ін. / кер. авт. кол., наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : [Б. в.], 2001. – 734 с.
4. Герст П. Сумніви в глобалізації : пер. з англ. / П. Герст П., Г. Томпсон. – К. : Вид-во К.І.С., 2002. – 306 с.
5. Туниця Т.Ю. Еколого-економічні засади моделі сталого розвитку / Т.Ю. Туниця // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2004. – Вип. 3-4. – С. 740-744.
6. Белорус О.Г. Глобальное устойчивое развитие / О.Г. Белорус, Ю.М. Мацейко; Киев. нац. екон. ун-т. – К. : Изд-во КНЭУ, 2006. – 488 с.

Фомина М.В. Устойчивое экономическое развитие и его особенности в условиях глобализации

Рассмотрена сущность процесса глобализации и устойчивого развития. На основе обоснования системно-синергетического подхода исследованы совместимость и противоречия этих процессов. Сравнительная характеристика глобализации и устойчивого развития доказала наличие противоречий в самой сущности процессов.

Ключевые слова: глобализация, устойчивое развитие, системно-синергетический подход, экономические отношения.

Fomina M.V. The sustainable economical development and it's specific in the terms of globalization

The essence of globalization process and sustainable development. On the basis of grounding the system method, the coincident and contradiction of this process is analyzed. The comparative characteristic of globalization and sustainable development proved that contradiction are processed in the essence of this process.

Keywords: globalization, sustainable development, system-synergetic approach, economic tensions.

УДК 330.003.1+303.732.4

Доц. Л.Р. Лиско, канд. екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів

СВІТОГЛЯДНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто процес становлення та еволюції світоглядної основи економічної науки. Проаналізовано "релігію" конкурентоспроможності сучасної економічної теорії як чинник дегуманізації людства та посилення глобальних екологічних проблем. Обґрунтовано використання християнського суспільного вчення як альтернативи "релігії" конкурентоспроможності та використання системно-синергетичної методології наукового пізнання – інструменту перебудови економічної теорії на засадах сталого розвитку.